

Бібліографічні посилання

1. **Верхоглядова Н. І.** Зміст та значення прибутку як головної рушійної сили ринкової економіки / Н. І. Верхоглядова, С. Б. Ільїна, В. П. Шило // Економічний простір. – 2008. – № 18. – С. 237–245.
2. **Блонська В. І.** Стратегічне управління прибутком підприємства / В. І. Блонська, А. Я. Нагірна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 145–151.
3. **Дзюбенко Л. М.** Організаційно-економічне забезпечення прибутковості підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Л. М. Дзюбенко. – К., 2007. – 22 с.
4. **Ганжа Ю. В.** Міжнародна практика факторного аналізу прибутку підприємства / Ю. В. Ганжа // Економіка та держава: Науково-практичний журнал. – 2007/1 – № 4. – С. 35–36.
5. **Сорокина С. В.** Финансовая политика государства и ее влияние на формирование и использование прибыли предприятия / С. В. Сорокина // Академічний огляд: економіка та підприємництво. – К., 2001. – № 1. – С. 59–64.
6. Развитие внешнеэкономической деятельности в условиях глобализации: монография / Под общей ред. д.э.н., проф. Крамаренко В. И. – Симферополь, 2006. – 286 с.

Надійшла до редколегії 17.06.11

УДК 33(075.8)

Я. В. Захарчук, К. С. Бебешко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Незважаючи на те, що у споживчому кошику українців третє місце належить рибі, її споживання протягом кількох останніх років поступово знижується. Причинами цього є занепад та гальмування розвитку рибної промисловості. Досліджено причини та проведено статистичний аналіз показників, які надають характеристику стану та розвитку рибного господарства України.

Ключові слова: економічні показники, економічний стан, тенденції розвитку.

Несмотря на то, что в потребительской корзине украинцев третье место принадлежит рыбе, ее потребление в течение нескольких последних лет постепенно снижается. Причинами этого являются упадок и торможение развития рыбной промышленности. Исследованы причины и проведен статистический анализ показателей, которые характеризуют состояние и развитие рыбного хозяйства Украины.

Ключевые слова: экономические показатели, экономическое положение, тенденции развития.

In the consumer basket of Ukrainians the third place belongs to fish, but its consumption during a few last years is decreasing gradually. Decline and braking of the development of the fish industry are main reasons. The authors of the article investigate the reasons and conduct the statistical analysis of indexes which give the state and development description of the fish industry of Ukraine.

Key words: economic indicators, economic position, progress trends.

Актуальність проблеми. Рибне господарство – галузь економічної діяльності, до якої належить добування, переробка, відтворення і збільшення запасів риби та інших водяних організмів у природних і штучних водоймах. Рибне господарство дає цінні харчові, кормові, лікарські й технічні продукти.

© Я. В. Захарчук, К. С. Бебешко, 2011

У сучасній термінології в Україні рибне господарство поділяється на рибальство, що має завданням ловити рибу і добувати морського звіра, та рибицтво – збереження і поліпшення рибних запасів у природних водоймах і розведення риби у штучних. Під рибальством також розуміють полювання на таких морських тварин, як різні види молюсків, кальмарів, восьминогів, морських черепах, жаб і деяких інших істівних морських безхребетних. Рибальство може бути промислове або аматорське. Промислове рибальство поділяють на океанічне, морське, прибережне і рибальство на внутрішніх водоймах (річках, озерах, ставках, водоймищах).

Продукція рибного господарства є невід'ємною складовою харчового раціону людини. Існуючий асортимент, обсяги споживання, якість та вартість продукції визначають стан здоров'я та добробут споживачів. З дев'яностих років споживання риби в Україні постійно знижується. У 1995 р. на одну людину припадало 30 кг риби, в 2000–2004 рр. – 16 кг. 2008 року рибний раціон скоротився до 14,5 кг. І це при тому, що, за офіційною статистикою, у споживчому кошику третє місце належить саме рибі. Зважаючи на існуючі негативні тенденції щодо обсягів споживання одного з традиційних базових продуктів раціону українців актуальності набувають питання дослідження стану, розвитку та подальших перспектив роботи рибного господарства України.

Аналіз останніх наукових публікацій. Результати дослідження стану рибного господарства експертами та науковцями свідчать про те, що українська рибна промисловість перебуває у стані глибокого занепаду. Україна має найбільший в Європі рибогосподарський фонд, але за роки незалежності частка національного виробництва рибної продукції на внутрішньому ринку скоротилась з 80 до 20 %. Протягом останніх років вилов риби та видобуток морепродуктів зменшується на 5–10 %. Зараз лише декілька українських підприємств галузі працюють, отримуючи незначний прибуток, а решта – безнадійно збиткові [5].

Згідно даних Головного управління статистики України [2] у 2008 р. вилов риби в Україні зменшився до 224 тис. т. або удвічі за останні 10 років. Обсяг вселення риби до водних об'єктів за цей період зменшився майже у сім разів і нині є нееквівалентним обсягам вилову, що призводить до поступової втрати запасів водних живих ресурсів України. При цьому, імпорт риби збільшився в 2,5 рази. Тобто, державна політика у сфері забезпечення продовольчої безпеки щодо рибних ресурсів фактично переорієнтувалась на імпорт, а галузь втратила своє економічне значення.

За матеріалами прес-служби Рахункової палати [4] заходи Національної програми будівництва суден рибпромислового флоту України на 2002–2010 роки, затвердженої у 2002 р., не виконуються з моменту її прийняття. Як наслідок, старіння суден рибпромислового флоту перейшло критичну межу (середній вік – 20–30 років). Через їх поступове списання на брукт океанічний флот із 165 суден у 1995 р. зменшився до 16 у 2008-му, що призвело до втрати гарантування продовольчої безпеки країни та задоволення потреб населення рибною продукцією.

Кабінет Міністрів України з метою створення умов для формування та розвитку ринку риби, збільшення обсягів її виробництва в Україні, сприяння розвитку внутрішньої сировинної бази та рибпромислового флоту країни видав Постанову № 1755 від 25.12.2004 р., згідно з якою затверджена Програма розвитку інфраструктури ринку риби, інших видів живих ресурсів та харчової продукції, що з них виробляється, на 2005–2010 роки.

З метою оцінки стану забезпеченості підприємств рибної галузі основними засобами спеціалістами були проведені дослідження. Результати аналізу, які представлені в «Щоденній Всеукраїнській Газеті» [1], показали, що на початок 2007 року в Україні стан холодильників для зберігання риби є незадовільним. За

рівнем зносу основні фонди підприємств галузі мають найгірші показники порівняно з іншими галузями національної економіки (використовуються екологічно небезпечні технології та обладнання 50–60-х рр. минулого століття із застосуванням аміаку). Учасники ринку риби вважають будівництво нових холодильників для зберігання рибної продукції пріоритетним для розвитку інфраструктури ринку. Потреба у потужностях для зберігання риби та рибної продукції становить до 100 тис. т на рік. За матеріалами прес-служби Рахункової палати [4] з 2005 року рибна галузь фактично є професійно некерованою. У результаті, державна політика розвитку рибної галузі не відповідає Концепції, затвердженій Верховною Радою України.

Аудитом встановлено, що управлінські рішення керівників Держрибгоспу з планування, розподілу та використання коштів державного бюджету, виділених на розвиток рибного господарства у 2008 році та першому кварталі 2009-го, були неефективними. На виконання цієї Програми з 2005 р. направлено менше 364 млн. грн. або трохи більше 25 відсотків від передбачуваного, з них протягом 2005–2008 років понад 234 млн. грн. фактично було направлено на утримання органів рибоохорони. Обсяг видатків на наукові розробки не перевищує 3,5 млн. грн. на рік і має сталу тенденцію до зменшення.

На думку експертів Держкомрибгоспу, існує декілька основних причин, що гальмують створення міцної вітчизняної рибальської галузі. Першою причиною є мале бюджетне фінансування, слабкий риболовецький флот – друга проблема, яка заважає становленню українського риболовства, а проблемою номер три є корумпованість рибної галузі [3].

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є оцінка стану рибного господарства України. Завданнями дослідження є визначення позиції рибного господарства серед інших галузей економіки, дослідження динаміки узагальнюючих макроекономічних показників які надають характеристику стану та розвитку галузі.

Основні результати дослідження. Результати проведеного аналізу показали, що показники рибного господарства, яке об'єднує такі види економічної діяльності, як рибальство та рибництво неможливо аналізувати в цілому, використовуючи національні рахунки, через те, що його підрозділи враховуються в різних секторах економіки (у складі категорії «інші види економічної діяльності») і окремо не виділяються в загальнодоступних варіантах СНР. Інформацію про економіку рибної галузі при наукових розробках не досліджують, не оцінюють окремі макроекономічні показники, і, відповідно, не використовують для прийняття рішень.

Ураховуючи зазначену ситуацію, повноцінно оцінити економічний вклад рибного господарства в економіку країни неможливо. Для проведення порівняльного аналізу позиції рибного господарства увагу було приділено основним узагальнюючим показникам, які представлено статистичними щорічниками державного комітету статистики України та статистичними звітами Державного комітету рибного господарства України.

За даними Державного комітету рибного господарства України [3] сьогодні до галузі рибного господарства України входять: більше 600 користувачів водних живих ресурсів; 4 морських порти; 9 наукових установ та іхтіологічна лабораторія; 12 підприємств, які спеціалізовані на відтворенні різних видів риб; більше 120 підприємств та організацій різних форм власності, які займаються розведенням та вирощуванням риби; 125 підприємств, що здійснюють консервне та пресервне виробництво з риби та морепродуктів, асортимент яких складає до 3000 найменувань; 4 навчальних заклади, де здобувають освіту 7,5 тисяч чоловік з 16-ти спеціальностей. Кількість людей, які працюють у галузі рибного господарства, складає більше 35 тисяч осіб.

За період 2003–2007 рр. основні показники, що характеризують виробництво та утворення доходів фактично зростали як у галузі рибного господарства так і в Україні в цілому. Так абсолютний приріст випуску рибного господарства в зазначений період склав 161 млн. грн., проміжне споживання збільшилось на 126 млн. грн. і відповідно валова додана вартість галузі збільшилась на 35 млн. грн.

Для повного та об'єктивного аналізу позиції рибної галузі в економіці України було проведено оцінку структури та зміни в структурі основних показників діяльності галузі в період 2003–2007 рр. Згідно даних проведеного аналізу частка виробництва та утворення доходів рибного господарства займає досить незначну частину в економіці України, і разом з тим спостерігається тенденція до зменшення частки галузі у період 2003–2007 рр. Так частка вартості випуску товарів та послуг рибальства та рибництва в 2003 р. складала 0,07 % загального обсягу по Україні, а в 2007 р. – 0,04 %. У зазначений період частка проміжного споживання, що містить витрати галузі на виробничі потреби, зменшилась на 0,03 п.п. Частка проміжного споживання рибного господарства в 2003 р. складала 0,08 % загального показника проміжного споживання в країні, а 2007 р. зменшилась вдвічі до 0,04 %. Частка валової доданої вартості рибної галузі в 2003 р. займала 0,05% загального обсягу в Україні, а 2007 р. зменшилась до 0,03 %, тобто на 0,02 п.п.

Одним із найважливіших факторів підвищення ефективності виробництва є забезпеченість суб'єктів господарювання основними засобами в необхідній кількості та асортименті та більш повне їх використання. Тому для оцінки діяльності галузі рибного господарства важливо проаналізувати обсяги та структуру вартості основних засобів, а також освоєння інвестицій у сумарній вартості показників в Україні.

Вартість основних засобів, обсяг введення в дію нових основних засобів, а також обсяг інвестицій в основний капітал рибного господарства протягом 2003–2007 років фактично зменшились, у той час коли ці показники в цілому по Україні збільшувались. Так первісна вартість основних засобів рибальства та рибництва зменшилась на 193 млн. грн., обсяг введених основних засобів – на 3 млн. грн., і обсяг інвестицій в основний капітал – також на 3 млн. грн.

Аналіз показав, що частки показників, які характеризують стан основних засобів рибного господарства у період 2003–2007 рр. зменшувались. Так у 2003 р. частка вартості основних засобів галузі складала 0,14 % загальної вартості основних засобів підприємств України, а 2007 р. знизилась до 0,06 %, тобто на 0,08 п.п. Частка обсягу нових основних засобів, що були введені на підприємствах рибного господарства в 2003 р. складала 0,08 % сумарного обсягу, а в 2007 році – 0,03 %, тобто спостерігається зменшення частки на 0,05 п.п. Це пояснюється зменшенням частки інвестицій в основний капітал галузі, або збільшення відрахувань на розвиток інших галузей. У 2003 р. інвестиції в основний капітал рибного господарства складала 0,08 % загального обсягу інвестицій в Україні. Але в 2007 р. частка даного показника знизилась на 0,06 п.п. до 0,02 %.

Зменшення часток уведення в дію нових основних засобів, а також освоєння інвестицій частково пояснюють зменшення часток виробництва та утворення доходу рибальства та рибництва в ВВП України.

Процеси розвитку економіки знаходять відображення в кількості та структурі суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). За період 2003–2007 рр. загальна кількість суб'єктів ЄДРПОУ збільшилась як у галузі рибного господарства – на 588 од., так і в цілому по Україні. При цьому спостерігається зменшення середньорічної кількості найманих працівників у галузі, а також загалом в Україні. Середньорічна кількість найманих працівників рибного господарства зменшилась на 11 тис. на відміну від показників попередніх років.

Згідно отриманих даних частка середньорічної кількості найманих працівників рибної галузі в 2003 р. складала 0,2 % середньорічної кількості найманих працівників України, а в 2007 р. знизилась на 0,09 п.п до 0,11 %. У той самий час частка кількості суб'єктів ЄДРПОУ рибного господарства збільшилась. Так у 2003 р. частка суб'єктів ЄДРПОУ рибальства та рибництва займала 0,12 % загальної кількості в Україні, а в 2007 р. частка зросла до 0,15 %, а саме на 0,03 п.п. В Україні простежується позитивна динаміка збільшення кількості малих підприємств рибного господарства. Проте збільшенню кількості підприємств не відповідає збільшення кількості зайнятих працівників.

Виробничу діяльність рибного господарства характеризує показник фактичного обсягу вилову. Вилів риби – це обсяг виловленої риби всіх видів і на всіх стадіях розвитку, а також добування інших водних живих ресурсів. На ефективну діяльність галузі безпосередньо впливає стан основних засобів підприємств. Було проведено статистичний аналіз розподілу вилову риби та первісної вартості основних засобів за регіонами України в 2007 р. Згідно з даними Головного управління статистики можна зробити висновок про те, що рибне господарство для більшості регіонів України не є основним спеціалізуючим видом діяльності. В Україні 2007 р. 55,7 % всього загального обсягу вилову належало м. Севастополь та 11,7 % – АРК. Така структура пояснюється сприятливими природними умовами для розвитку саме рибного господарства та географічним положенням даних регіонів. Тобто, обсяг вилову в даних двох регіонах складає основну частину загального обсягу вилову риби та інших водних живих ресурсів України, а саме 67,4 %. Має місце нерівномірний розподіл між загальним обсягом вилову та сумою вартості основних засобів. На 2 регіони (м. Севастополь та АРК) з часткою обсягу вилову рівній 67,4 % припадає лише 23,8 % загальної суми вартості основних засобів, тоді як на долю інших 24 регіонів, які не спеціалізуються на рибному господарстві, припадає 32,6 % від загального обсягу вилову та 76,2 % загальної вартості основних засобів.

Для 24 регіонів України, чия діяльність у рибництві не має широких масштабів, існує пряма залежність між вартістю основних засобів та обсягом вилову риби. Частка обсягу вилову риби 70,8 % регіонів України з найменшими показниками складає 26 % загального вилову, в той час як на долю лише 12,5 % регіонів, що включають Донецьку, Запорізьку та Одеську області, припадає 50 % обсягу вилову. Тобто, в Україні до регіонів, що в більшій мірі спеціалізуються на рибному господарстві відносяться м. Севастополь, АРК, Донецька, Запорізька та Одеська області.

Згідно з затвердженою Програмою розвитку рибного господарства України, втілення її основних положень повинні сприяти збільшенню до 2010 року вилову риби до 750 тис. т., середньодушового споживання рибної продукції до 12–15 кг на рік, забезпеченню продовольчої безпеки країни, підвищення загального рівня життя населення. Для оцінки виконання основних засад затвердженої Програми розвитку було проведено аналіз динаміки основних показників діяльності та розвитку рибного господарства за період 2001–2007 рр. В зазначений період в Україні спостерігається суттєве зменшення загального обсягу вилову риби. Обсяг вилову зменшився в цілому на 35,9 %, а саме на 119694 т. У середньому щорічно обсяг вилову риби зменшувався на 7,2 %, або на 19949 т. Лише 2005 р. спостерігається незначний зріст обсягу вилову в порівнянні з відповідним значенням показника у попередньому році – на 17,6 %, але в наступні роки рівень показник обсягу вилову знову знижується. Таким чином, станом на початок 2008 року тенденція щодо збільшення вилову риби та зростання обсягів споживання рибної продукції населенням є негативною.

Загальна сума ВДВ рибного господарства в Україні збільшилась на 24,8 % або на 32 млн. грн. у період 2001–2007 рр. У середньому щорічно сума ВДВ збіль-

шувалась на 3,8 % або на 5,3 млн. грн. Збільшення показника ВДВ пояснюється підвищенням основних цін за рахунок збільшення вартості виробленої продукції та інфляції. Найбільша сума ВДВ за останні три роки досліджуваного періоду, яка характерна для 2005 р. пояснюється відповідним найбільшим показником обсягу вилову риби та добування морепродуктів.

За період 2001–2007 рр. обсяг інвестицій в основний капітал рибної галузі зменшився на 32,8 % або на 17,4 млн. грн. Лише в 2006 р. спостерігалось збільшення обсягу інвестицій на 104,1 %, тобто вдвічі у порівнянні з 2005 р, фактично на 28,1 млн. грн. Але в наступному році показник інвестиції знову знизився на 35,2%, зменшившись на 19,4 млн. грн. У середньому щорічно обсяг інвестицій в основний капітал рибного господарства зменшувався на 6,4 % або на 2,9 млн. грн. Зменшення обсягу інвестицій прямо відобразилось на виробничих показниках діяльності галузі.

Проведено аналіз динаміки середньомісячної заробітної плати робітників, зайнятих в галузі. На кінець 2007 р. розмір мінімальної заробітної плати в Україні становив 460 грн. Середньомісячна заробітна плата робітників рибного господарства в 2007 р. перевищувала мінімальний розмір на 43,3 %. В цілому в період 2001–2007 рр. середньомісячна заробітна плата збільшилась на 253,4 %, тобто на 517 грн. В динаміці середньомісячної заробітної плати має місце рівномірне щорічне зростання. У середньому щорічно середньомісячна заробітна плата робітників, зайнятих у галузі рибного господарства збільшувалась на 23,4 % або на 86 грн. Збільшення заробітної плати пояснюється збільшенням прожиткового мінімуму. Взагалі середньомісячна заробітна плата робітників галузі залишається на дуже низькому рівні, що зменшує зацікавленість працівників та гальмує розвиток рибного господарства.

Висновки та перспектива подальших досліджень. Отримані в ході проведення дослідження дані свідчать про те, що кризові явища в економічній діяльності рибальства і рибництва тривають. Занепад рибного господарства підтверджується малими обсягами виробництва і випуску продукції та послуг. У рибному господарстві України спостерігається спад виробництва і відбуваються процеси зниження його потенціалу. Значна частина положень, які було висунуто Програмою розвитку рибного господарства України не виконується.

Погіршенню діяльності галузі сприяє, насамперед, незадовільний стан основних засобів та підвищення ступеню їх зносу, використання застарілих технологій у процесах добування, збереження та переробки риби. Відсутність належного фінансування призводить також до подальшого скорочення ресурсної бази та гальмування процесів відновлення запасів риби у природних та штучних водоймах.

Рибне господарство залишається одним з найменш оплачуваних видів економічної діяльності. Такий стан принижує привабливість діяльності в галузі, що негативно відбивається на рівні показників зайнятості. У рибному господарстві спостерігається тенденція до появи малих підприємств з відносно невисокою чисельністю працівників.

З урахуванням потенційних можливостей розвитку рибного господарства України, стратегічної важливості його для гарантування продовольчої безпеки країни, а також необхідності відродити імідж України як великої морської та рибогосподарської держави, необхідно відродити галузь на новому рівні. Це потребує впровадження інноваційних досягнень, спрямування в галузь значних інвестиційних ресурсів. Досягнення зазначених цілей можливо за умов поліпшення інвестиційного клімату, перегляду існуючих положень щодо кредитування підприємств галузі.

Бібліографічні посилання

1. Білоусова Н. Розвиток рибництва України, проблеми та перспективи / Н. Білоусова // Щоденна Всеукраїнська Газета. – 2009. – № 138. – С. 3–5.
2. Головне управління статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Державний Комітет Рибного Господарства України [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.dkrg.gov.ua/>
4. За рибу гроші (моніторинг ЗМІ) [Електронний ресурс]: за матеріалами прес-служби Рахункової палати / портал «Аграрний сектор України», 2008. – Режим доступу до статті: http://agro.ua.net/news/news_20373.html
5. Кресіна І. Основні тенденції розвитку рибної галузі в Україні / І. Кресіна // Біо-пром. – 2008. – № 11. – С. 34–39.
6. Мармоза А. Т. Теорія статистики: навч посіб. / А. Т. Мармоза. – К., 2003. – 392 с.
7. Статистичний щорічник України 2007 [за редакцією О. Г. Осауленка]. – К., – 2008. – 517 с.

Надійшла до редколегії 25.06.11